

Ideologisk konsekvens eller pragmatism

En fallstudie om den fortsatta svensk-israeliska handeln
efter det svenska erkännandet av Palestina

Abstract

Följande uppsats är en fallstudie bestående av en förklarande idéanalys. Studien ämnar att reda ut huruvida Sveriges fortsatta handel med Israel efter det svenska erkännandet av Palestina kan förklaras som pragmatisk eller ideologiskt konsekvent. Materialet som ligger till grund för analysen är svar från nuvarande utrikesminister Ann Linde på en interpellation som berör svensk-israeliska relationer och handel, samt förklaringar till handeln utfärdade av Utrikesdepartementet. Analysen utförs med hjälp av två idealtyper baserade på realism och liberal internationalism. Teorierna representerar de två nyckelbegreppen för uppsatsen; pragmatism och ideologisk konsekvens. Därtill tillämpas stats- och systemnivå på analysmaterialet. Den svenska handeln med Israel, som ökat sedan erkännandet av Palestina, kan framförallt förklaras som pragmatiskt motiverad. Trots att Sverige visar på ett liberal-humanitärt agerande när det kommer till konfliktlösning och värderingar som präglar utrikespolitiskt agerande har realismen och därtill pragmatiskt handlande en större förklaringsgrad vad gäller handelssamarbetet.

Nyckelord: Israel-Palestina-konflikten, handelssamarbete, ideologisk konsekvens, pragmatism, realism, liberal internationalism, idéanalys, humanitär, realpolitik, Sverige, Israel

Antal ord: 9 534

Förkortningar

EU- Europeiska Unionen
FN/UN- Förenta Nationerna/United Nations
KD- Kristdemokraterna
Kr- kronor (svenska)
Mkr- miljoner kronor (svenska)
S- Socialdemokraterna
SCB- Statistiska Centralbyrån
TT- Tidningarnas Telegrambyrå
UNSC- United Nations Security Council
UD- Utrikesdepartementet

Innehåll

1 Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Tidigare forskning	5
1.4 Avgränsningar	6
2 Material	7
2.1 Val av material	7
2.2 Källkritik	8
3 Metodologi	10
3.1 Fallstudiedesign	10
3.2 Idéanalytisk metod	10
3.2.1 Ändamålsförklaring	11
3.2.2 Validitet och reliabilitet	12
4 Teoretiskt underlag	14
4.1 Operationalisering av pragmatism och ideologisk konsekvens	14
4.2 Val av teori	15
4.2.1 Margot Wallströms uttalanden om erkännandet av Palestina	15
4.2.2 Liberal internationalism	15
4.2.3 Realism	16
4.3 Idealtyper	16
4.3.1 Den liberal-humanitära idealtypen	17
4.3.2 Den realpolitiska idealtypen	17
4.4 Analysnivåer	18
5 Relationen mellan Israel och Sverige	19
5.1 Historisk bakgrund	19
5.2 Handelssamarbetet	20
6 Analys	22
6.1 Anförande 8	22
6.2 Anförande 12	25
6.3 "Handel med Israel och Palestina" - dokument från Regeringskansliet	26
7 Diskussion och slutsats	29
8 Referenser	31

1 Inledning

1.1 Bakgrund

År 2014 beslutade Sveriges regering att erkänna Palestina som en självständig stat. Meningen var att öka graden av jämlikhet mellan Palestina och Israel som parter i fredsprocessen och därmed möjliggöra effektivare fredsförhandlingar (Wallström 2019). I ljuset av den pågående konflikten resulterade erkännandet i försvagade svensk-israeliska relationer. Det svenska agerandet fick diplomatiska konsekvenser. Israel valde bland annat att skicka hem sin Sverigeambassadör (Makar-Salö 2014).

Från olika håll i Sverige hörs idag uppmaningar om bojkott av israeliska handelsvaror, och krav ställs på både regering och näringsliv att ta ställning mot det israeliska våldet. Uppmaningarna grundar sig i bilden av Sverige som ett land med värderingar som förespråkar grundläggande fri- och rättigheter, som enligt kritikerna inte går i linje med den fortsatta handelsrelationen med Israel (Svenska Dagbladet 2014). 2015 upprättades en lag på EU-nivå som fastställde att israeliskt producerade varor och produkter från israeliska bosättningar och de av Israel ockuperade områdena bör märkas tydligt för att de europeiska konsumenterna ska ha möjlighet att själva välja att stötta den israeliska ekonomin eller inte. Initiativet uppskattades av flera människorättsorganisationer, vilket tyder på att ett missnöje gentemot en fortsatt handel med Israel går att finna på flera håll runt om i Europa (Palme 2015).

Trots vädjan om blockader gentemot Israel arbetar den svenska regeringen istället för att upprätthålla goda svensk-israeliska handelsrelationer. Regeringskansliet fastslår att: "Regeringen strävar efter att utveckla relationerna med Israel, inte minst genom ökad handel och näringslivsfrämjande verksamhet på områden som forskning och utveckling (R&D), innovation och miljöteknik" (Regeringskansliet 2020). Syftet är att bibehålla handelsrelationerna som vid detta tillfälle är mycket goda, och att utöka de bilaterala relationer som i dagsläget är försvagade, trots ländernas olika uppfattningar i särskilda frågor (Linde 2019).

1.2 Syfte och frågeställning

I ljuset av den fortsatta handeln mellan Sverige och Israel, trots den försämrade diplomatiska relationen mellan länderna till följd av det svenska erkännandet av Palestina, ska vi undersöka följande frågeställning:

- *Kan Sveriges fortsatta handel med Israel förklaras som pragmatiskt eller ideologiskt konsekvent, med ländernas ideologiska meningsskiljaktigheter i åtanke?*

Vi vill specifikt pröva hypotesen om att pragmatism, på bekostnad av ideologisk konsekvens, kan vara förklaringen till den fortsatta handeln med Israel. Den centrala aktören för undersökningen är Sverige, och det är därmed det svenska agerandet som kommer att granskas. Vi ämnar att besvara frågeställningen genom att analysera det svenska agerandet utifrån två idealtyper baserade på teorierna liberal internationalism och realism. Idealtyperna kommer att appliceras på material som beskriver det svenska förhållningssättet till svensk-israelisk handel.

1.3 Tidigare forskning

Undersökningen föregås av tidigare gjord forskning om Sveriges utrikespolitiska roll. Som nämnt ovan betraktas och framställs Sverige ofta som en neutral, humanitär spelare som förespråkar fred, demokrati och mänskliga rättigheter (Makko 2017, s. 34). Däremot finns det forskning som kompletterar denna förklaring av den svenska staten på den internationella arenan, som istället beskriver Sverige som en realpolitisk aktör. Aryo Makko redogör i sin bok "Ambassadors of Realpolitik- Sweden, CSCE and the Cold War" hur Sverige på flera sätt agerade realpolitiskt under kalla kriget, fastän staten på många sätt ämnade att befästa sin neutrala, fredsbyggande identitet. Exempelvis ändrades Sveriges ekonomiska policy under tidsepoken för att värna om den egna ekonomin på neutralitetens bekostnad (2017, s. 33-34, 54). Mot bakgrund av detta är Sveriges utrikespolitiska agerande ett fascinerande föremål för analys; trots den normativa bilden av Sverige som neutralt och moraliskt på den internationella arenan finns tecken på att Sverige dessutom, i vissa fall, agerar resultatinkärligt.

Vad gäller uppsatsens analytiska ramverk, "pragmatism eller ideologisk konsekvens", finns flera studier om framförallt svensk inrikespolitik på ämnet. Katarina Barrling skriver i sin artikel "Från maskrosäng till tuktad rabatt? - En Studie av partikulturell förändring i det svenska Miljöpartiet" om huruvida partiet på senare år har förändrats i linje med kartellteorin och därmed blivit mer pragmatiskt, eller istället bevarat sina värderingar och sitt förhållningssätt och därmed

varit ideologiskt konsekvent. Här används alltså idén om pragmatism respektive ideologisk konsekvens för att granska ett partis beteende och eventuella utveckling (2014, s. 98). Sprunget ur detta ämnen vi istället att applicera det dikotoma förhållandet mellan ideologisk konsekvens och pragmatism på internationell politik, med Sverige som huvudsaklig aktör.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen är avgränsad till en granskning av den svenska statens agerande. Valet av Sverige som analysobjekt snarare än Israel görs med motiveringen att det i första hand är Sverige som gjort aktiva ideologiska ställningstaganden genom sitt erkännande av Palestina medan Israel reagerat utifrån det svenska agerandet. Eftersom Sverige har kombinerat en obehindrad handel med Israel med kontroversiella ideologiska beslut i Palestinafrågan är Sverige ett intresseväckande analysobjekt.

Uttalanden från Sveriges före detta utrikesminister Margot Wallström har tillsammans med teorin liberal internationalism lagt grunden för den liberal-humanitära idealtyp vi skapat för Sveriges ideologiska självbild. Utrikesministern är en god källa till framställningen av Sveriges ideologiska självbild och politiska roll eftersom hon, som ämbetsman betraktad, representerade regeringens- såväl som UD:s ståndpunkt i palestinafrågan. Wallström var det statsråd som fungerade som Sveriges talesperson i anknytning till beslutet att erkänna Palestina, vilket sedermera resulterade i den dåvarande utrikesministerns bannlysning från Israel (Klintevall 2019). I och med Wallströms engagemang i palestinafrågan samt hennes relevanta ämbete används just hennes uttalanden, snarare än någon annan representant från regeringen, som underlag för den liberal-humanitära idealtypen, som kommer beskrivas senare i uppsatsen.

Syftet med att idealtypen som representerar den ideologiska konsekvensen är liberal-humanitär och inte enbart liberal bör även tydliggöras. Vi använder oss av de värderingar inom liberal teori som berör humanitära ideal och tankar. Idealtypen inkluderar därmed inte de ekonomiska aspekterna av liberalismen eftersom de inte är av relevans för att förklara Sveriges medmänskliga ideologi. Därav valde vi att bygga idealtypen på liberal internationalism, vilken lägger stort fokus på humanitära insatser och idealism (Burchill 2013, s. 70).

I idéanalysen använder vi oss av två analysnivåer; stats- och systemnivå. Individnivå är den tredje av de vanligaste analysnivåerna inom internationell politik (Breuning 2007, s. 12), och anledningen till att denna nivå utesluts är för att den inte är relevant för vår analys. Vårt analysobjekt är staten Sverige och dess utrikespolitiska beteende i det internationella systemet, och de texter som ligger till grund för uppsatsens analys inkluderar inte individnivån på ett tillämpligt sätt.

2 Material

2.1 Val av material

Det empiriska materialet med vilket vi beskriver handelsrelationen mellan Sverige och Israel utgörs av officiella dokument från kommerskollegium samt statistik från SCB. För att tillgå uppgifter om handeln mellan länderna kontaktade vi dessutom bland annat den israeliska ambassaden i Stockholm, den svenska ambassaden i Tel-Aviv och sakkunniga på SCB. Detta material används för att redogöra för det ekonomiska samarbetet vi tar för givet i följande studie. Trots att detta empiriska material utgör en slags bakgrund för analysen är den essentiell för undersökningen. Det grundantagande vi gör om den fortsatta svensk-israeliska handeln är en viktig förutsättning för problemställningen, och därmed relevant att tydligt redogöra för.

För att skapa den liberal-humanitära idealtypen har vi använt oss av litteratur om teorin internationell liberalism tillsammans med empiriskt idématerial som beskriver den svenska ideologiska självbilden. Som nämnt ovan baserar vi den, tillsammans med teorin, på dåvarande svenska utrikesminister Margot Wallströms beskrivningar av det egna landets internationella verksamhet samt motivet bakom erkännandet av Palestina. Den andra idealtypen är istället bara baserad på litteratur om teorin realism.

Vi utför idéanalysen på två empiriska material. Den första är anföranden hållna av nuvarande utrikesminister Ann Linde som består av svar på en interpellation som behandlar den försämrade svensk-israeliska relationen och handeln mellan de två länderna. Interpellation är skapad av riksdagsledamoten Lars Adaktusson och heter "Återupprättade relationer mellan Sverige och Israel" (Adaktusson 2019). Interpellationen avslutas med tre frågor och följs sedan av en debatt bestående av 7 anföranden, varav två av de fyra (anförande 8 och anförande 12) från Ann Linde kommer analyseras. Anledningen till att vi väljer att granska Lindes svar är för att hon är en delegat från regeringen i och med sin post som utrikesminister, och vi väljer därför att betrakta dem som representativa för den svenska hållningen i frågan om svensk-israelisk handel.

Det ytterligare urvalet av material grundar sig på mängden relevant innehåll i anförandena. Två av Ann Lindes anföranden berör inte handeln mellan Israel och Sverige alls utan fokuserar snarare på erkännandet och konfliktlösandet vilket inte är av intresse för att besvara vår frågeställning. Det som främst intresserar oss är huruvida den fortsatta handeln med Israel är ett

ideologiskt konsekvent eller pragmatiskt agerande från Sveriges sida. Därför valde vi bort resterande anföranden. Med anledning av detta valde vi att utöka analysens bredd med ett kompletterande empiriskt material, vilket är ett dokument med Regeringskansliets svar på frågor som riktats mot Utrikesdepartementet angående den svensk-israeliska handeln. Vi anser att källorna på likvärdiga sätt kan ge oss svar på det svenska motivet bakom handeln med Israel. Med avsikt att göra en så välgrundad och heltäckande analys som möjligt inkluderar vi båda källorna.

2.2 Källkritik

För att garantera kvalitén hos en uppsats är det viktigt att man överväger vilka källor som används. Det handlar också om att tydligt redovisa vilka källor man använt sig av och var de kan finnas, så att läsaren kan ta del av originalmaterialet om man använder sig av sekundärkällor. Vid val av källor är det viktigt att ta hänsyn till fyra kriterier: Äkthet, oberoende, samtidighet och tendens (Esaiasson et.al 2012, s. 278). Samtidighetskriteriet, som innebär att ett skeende ska vara så pass nytt i minnet hos den som återberättar det som möjligt, är framförallt viktigt om man baserar en uppsats på intervjuer eller liknande material (Esaiasson et.al 2012, s. 284). Därför är det inte av relevans för vår uppsats.

En källas äkthet innebär precis det det låter som; att källan är äkta (Esaiasson et.al 2012, s. 279). Därför har vi valt att använda oss av statliga dokument och officiell data till bakgrund och analys, och de få nyhetsartiklar vi har använt oss av i uppsatsens inledande del är tagna från Sveriges och Israels största nyhetsförmedlare. I största möjliga utsträckning baserar vi analys och analysverktyg på vetenskapliga källor, för att garantera trovärdigheten hos materialet vi använder.

Vi har i största möjliga mån försökt använda oss av oberoende källor, och dessutom av både svenska och israeliska förklaringar av förändringar i relationen mellan Sverige och Israel. Med hjälp av denna åtgärd kan vi, om det skulle vara så att författaren till källan är påverkad av en okänd faktor, försöka garantera dess trovärdighet genom att vända oss till en annan källa efter samma information (Esaiasson et.al 2012, s. 283). Vidare strävar vi efter att använda oss av de primärkällor som finns att tillgå för vår undersökning. Istället för att basera exempelvis handeln på regeringens utsagor, oavsett om de säkerligen kan bedömas trovärdiga, har vi använt oss av relevant statistik då vi anser att siffror i vissa fall kan betraktas som mer objektiva än beskrivningar av diverse fenomen eller förhållanden. Därutöver försöker vi, istället för att exempelvis använda oss av en politikers uttalande som källa, komplettera informationen med befintlig fakta om samma ämne (Esaiasson et.al 2012, s. 284).

Vi har använt oss av en stor mängd källmaterial. Detta för att ge kompletterande uppfattningar om det vi beskriver, samt garantera att det som står i källan stämmer genom att det även bekräftas av en annan källa. Genom att använda sig av denna metod minskar man risken att använda sig av en tendentiös källa. Om flera källor, oberoende av varandra, säger samma sak är chansen större att informationen inte är präglad av tendens eller beroende (Esaiasson et.al 2012, s. 286).

3 Metodologi

3.1 Fallstudiedesign

Uppsatsen är en förklarande fallstudie, där vi granskar relationen mellan Sverige och Israel efter erkännandet av Palestina med fokus på ideologisk oenighet och handel. Fallstudien som forskningsstrategi betraktad används för att djupdyka i det ämne som undersöks. Vi vill med hjälp av följande utredning nå en större förståelse för hur den svenska handeln med Israel kan motiveras med hänsyn till ideologisk konsekvens och pragmatism. Fallstudien är teorianvändande, då vi väljer att applicera teorier om internationell politik på det fall vi undersöker. Fallstudie är alltså vår forskningsdesign, den typ av studie vi utför (Esaiasson et.al 2012, s. 109).

Inledningsvis kommer handeln med, såväl som Sveriges ideologiska ställningstaganden mot, Israel att beskrivas. Den förstnämnda variabeln kommer att redogöras med hjälp av statliga dokument och statistik över import och export mellan länderna. Detta utgör en sorts bakgrundsdel för att motivera grundantagandet om den svensk-israeliska handeln vi har som förutsättning för vårt forskningsproblem. Vad gäller ställningstagandet beskrivs det med hjälp av en historisk förklaring till relationen mellan Sverige och Israel, som kulminerar i det svenska erkännandet av Palestina.

3.2 Idéanalytisk metod

För att närma oss ett svar på uppsatsens forskningsproblem kommer vi att utföra en idéanalys som ämnar att, med hjälp av teorier om internationell politik, förklara det svenska agerandet i fallet vi undersöker. Vi kommer att använda oss av två idealtyper som analysverktyg. Idealtyper används för att identifiera idésystem i det som studeras. Idealtyper representerar inte nödvändigtvis verkligheten, utan är istället till för att fånga vissa typiska egenskaper eller kännetecken hos det man ämnar att jämföra (Bergström-Boréus 2013, s.150). Dessa är utformade utifrån två teorier om internationell politik; liberal internationalism och realism. Med hjälp av den första teorin skapar vi en idealtyp som ämnar att fånga den svenska ideologiska självbilden och därmed representerar den "ideologiska konsekvens" vi undersöker, medan den andra

används för att definiera “pragmatism”. Detta är den teorianvändande delen av fallstudien. Idealtyperna ska i sin tur appliceras på material som presenterar situationen mellan Israel och Sverige. För att undersöka materialet kommer vi att använda oss av ett analyschema (figur 1) som bygger på de två idealtyperna tillsammans med två kategorier för varje teori; system- och statsnivå. Med hjälp av idéanalysen har vi alltså som mål att undersöka vilket idésystem som bäst förklarar det vi undersöker- nämligen den svensk-israeliska handeln.

3.2.1 Ändamålsförklaring

Förklarande idéanalyser används för att redogöra för *varför* politiska beslut tagits snarare än att beskriva deras innebörd eller hållbarhet. Politiska uttalanden och officiella dokument fungerar som indikatorer på motiven till ett beslut i en förklarande idéanalys (Beckman 2007, s. 80-81). För att förklara motiven till Sveriges erkännande av Palestina såväl som motiven till Sveriges handel med Israel har vi gjort en ändamålsförklaring. Ändamålsförklaringar är en typ av förklarande idéanalys som är användbar när forskaren vill studera hur olika övertygelser leder till att beslutsfattare tar vissa beslut (Beckman 2007, s. 81-82).

För att vi ska kunna dra några slutsatser om Sveriges ideologiska självbild måste motiven preciseras och de måste beskriva ett noga bestämt fenomen. Med andra ord räcker det inte att påstå att “Sverige är ideologiskt liberal-humanitärt” (Beckman 2007, s. 84-87). Med en ändamålsförklaring preciserar man motiven och gör de representativa för det faktiska beslutsfattandet. Vi har därför specificerat motiven till erkännandet av Palestina som en indikator på sveriges liberal-humanitära självbild utifrån ett preciserat fall. Därtill har vi valt en enskild talesperson för den svenska regeringens rättfärdigande av erkännandet: Margot Wallström. Den dåvarande utrikesministerns hänvisningar till Sverige som “humanitärt” liksom hennes ordagranna motiveringar till beslutet att erkänna Palestina har använts som förklaringsfaktorer på Sveriges ideologiska hållning.

Vi har dock främst för avsikt att förklara Sveriges fortsatta handel med Israel, vilket görs utifrån de motiveringar som återges från utrikesminister Ann Linde och regeringskansliet. För att precisera motiveringarna och garantera att de ger en faktisk förklaring på regeringens beslutsfattande kommer vi att analysera två texter; en text bestående av regeringskansliets svar på vanligen ställda frågor om svensk-israelisk handel och en samling anföranden från Linde kring motiveringar till en förstärkt handelsrelation med Israel i en riksdagsdebatt med Lars Adaktusson (KD) den 8/10 2019 (Regeringskansliet 2015; Sveriges Riksdag 2019).

På ändamålsförklaringen av besluten bakom den fortsatta handeln med Israel appliceras sedan både den realpolitiska idealtypen vi har skapat utifrån realismens syn på handelsrelationer, och

den liberal-humanitära idealtypen som vi har skapat för Sveriges ideologiska självbild utifrån motiveringarna till det svenska erkännandet av Palestina och liberal internationalism för att avgöra om Sveriges beslut att stärka sin handelsrelation med Israel är ideologiskt konsekvent eller ej.

3.2.2 Validitet och reliabilitet

För att genomföra en relevant, trovärdig och skicklig textanalys är det viktigt att ta hänsyn till undersökningens validitet och reliabilitet. Det första begreppet avser att man mäter det som mätas skall, medan det andra avser att mätningen och i sin tur att resultatet är tillförlitligt och replikerbart. Här inkluderas även intersubjektiviteten ; alltså att analysen präglas av oberoende, transparens och värderingsfrihet. Det finns alltså en rad faktorer som är av betydelse för en undersöknings kvalitet (Esaiasson et.al 2012, s. 25, 62).

Inledningsvis är det viktigt för textanalysens reliabilitet att forskaren redovisar vilken strategi denne använder för att utföra analysen. Det går således inte att verka utan en plan, och det är samtidigt viktigt att planen tydliggörs för läsaren (Bergström-Boréus 2012, s. 405). Vårt tillvägagångssätt är emellertid att använda oss av idealtyper, som vi redogjort för i såväl löpande text som i ett analyschema, för att förtydliga hur vi går till väga. Eftersom det är vi som är analysverktyget är det viktigt att läsaren får en inblick i de tolkningar vi gör och hur vi gör dem, vilket är viktigt för såväl reliabilitet som intersubjektivitet. Ytterligare ett sätt att öka intersubjektiviteten på är att redovisa citat med vilka vi utför tolkningarna av textmaterialet (Bergström-Boréus 2012, s. 408). Detta ämnar vi att göra löpande under analysen, för att möjliggöra läsarens insyn.

Vidare är det viktigt att man, vid val av material, gör vissa avvägningar. Delvis är det av relevans att texten är kopplad till den givna kontexten för att kunna utföra en effektiv analys av just det som undersöks samt reliabiliteten. Det är viktigare att texten är relevant än att underlaget innehåller en stor mängd material. Dessutom är det viktigt att vi som textförfattare bedömer textens äkthet, då analysens validitet tillsammans med vissa andra faktorer är beroende av texten vi väljer att använda oss av (Bergström-Boréus 2012, s. 43). Materialet vi använder redovisas under nästkommande rubrik. För att säkerställa att dessa kriterier uppfylldes valde vi en text bestående av anföranden från utrikesminister Ann Linde som representant för den svenska regeringen, samt ett dokument direkt publicerad på regeringskansliets hemsida. Genom att använda oss av officiella dokument kan vi garantera textens äkthet. Detsamma gäller med den officiella statistik som vi lägger till grund för vårt antagande om den fortsatta handeln mellan Sverige och Israel. Dessutom ansåg vi att innehållet var ytterst relevant för vår frågeställning,

eftersom det handlar om just relationen mellan Sverige och Israel samt erkännandet av Palestina, vilket är vad vi undersöker. Detta var också anledningen till att vi exkluderade två av anförandena i samma debatt: deras innehåll var inte av betydelse för vår analys.

Vid alla analyser är det viktigt att man undersöker det man ämnar att undersöka, det vill säga att studien ger ett svar på den givna frågan. För att säkerställa detta är det viktigt att operationalisera de teoretiska begrepp man använder för att göra dessa abstraktioner empiriskt mätbara. Ju närmre de operationella begreppen är de teoretiska, desto högre blir validiteten hos analysen (Esaiasson et.al 2012, s. 57-58). För att göra uppsatsen så exakt som möjligt använder vi oss därmed av operationaliseringar för de begrepp som behöver göras mätbara.

4 Teoretiskt underlag

För att förstå och strukturera forskningsproblemet är det av relevans att undersökningen har en teoretisk anknytning samt att den redogörs för (Gustavsson-Uddman 2007, s. 13). Utöver att ta avstamp i tidigare forskning har vi valt teorier vi anser vara användbara för att besvara frågeställningen. Därefter kommer idealtyperna och operationaliseringar av uppsatsens centrala begrepp att presenteras. En ytterligare komponent i undersökningen är användandet av analysnivåer. Även dessa framförs i följande avsnitt.

4.1 Operationalisering av pragmatism och ideologisk konsekvens

För att effektivt kunna genomföra en studie av forskningsproblemet är det av vikt att abstrakta teorier som är relevanta för undersökningen operationaliseras. Det krävs alltså att de begrepp som används konkretiseras och därmed görs mätbara. Operationaliseringarna görs för att öka validiteten i det vi undersöker, genom att dels åskådliggöra vad det är vi letar efter men också för att säkerställa att vi faktiskt mäter rätt sak (Esaiasson et.al 2012, s. 57-58). De båda abstrakta begreppen "pragmatism" och "ideologisk konsekvens" har visserligen en inneboende betydelse, men nedan redogörs för vad de innebär i denna specifika studie.

I följande fallstudie operationaliseras pragmatism som staters rationella och nyttomaximerande handlande utefter egenintressen som inte låter sig påverkas av moraliska argument. Ideologisk konsekvens operationaliseras istället som pragmatismens motsats, alltså som staters handlande utifrån ideologiska övertygelser om hur saker bör vara, snarare än utifrån vad som är exempelvis mest ekonomiskt gynnsamt. Det rätta är alltså att agera normativt efter de värderingar som präglar staten. Vi betraktar det svenska erkännandet av Palestina som ideologiskt konsekvent utifrån Sveriges humanitära självbild. Vi använder alltså erkännandet som en slags indikator på den svenska ideologin för att sedan undersöka huruvida Sverige varit ideologiskt konsekventa eller pragmatiska genom den fortsatta handeln med Israel. I följande uppsats är alltså pragmatism och ideologisk konsekvens motsatser.

4.2 Val av teori

Motivet bakom valet av teori är att använda oss av de som lämpligt motsvarar de två motsägande praktikerna i studiens tema, pragmatism och ideologisk konsekvens. Realistiskt handlande betraktas mer eller mindre som synonymt med pragmatiskt agerande, och representerar därför den delen av undersökningen (Donnelly 2013, s. 35). För att fastställa den ideologiska konsekvensen betraktar vi liberal internationalism som effektiv, eftersom teorin på många sätt präglar den svenska självbilden. Tydliga kopplingar går även att finna mellan teorin och det svenska erkännandet av Palestina, eftersom det finns likheter mellan de värderingar som användes som motiveringar till erkännandet och de som hålls högt inom liberal internationalism (Burchill 2013, s. 79). Eftersom vi baserar ena idealtypen på motiveringar till det svenska erkännandet av Palestina, framlagda av Margot Wallström, ansåg vi det relevant att använda den teori som stämmer överens med dessa uttalanden. För att granska om det svenska handlandet är ideologiskt konsekvent är det därmed representativt att använda sig av en teori som speglar den svenska ideologin.

4.2.1 Margot Wallströms uttalanden om erkännandet av Palestina

Wallströms motivering till erkännandet av Palestina är: att fredsförhandlingarna med Israel görs mer jämlika när bägge aktörer är stater, att moderata röster i Palestinas stärks vilket i sin tur stärker Palestinas legitimitet, och att erkännandet ger unga palestinier framtidshopp (Wallström 2019). Wallström refererar därutöver till Sverige som “[...] en humanitär stormakt, den femte största bidragsgivaren i världen.” (Wallström 2015). Liberal internationalism bidrar med en förståelse för staters agerande, och är därför användbar som ett komplement till Wallströms beskrivningar. Erkännandet beskrivs av Wallström som en humanitär handling som i sin tur liknar idén om legitimitet som förespråkas av liberal internationalism, vilken nämns nedan.

4.2.2 Liberal internationalism

Liberal internationalism skiljer sig något från klassisk liberalism, som lägger stort fokus vid bland annat individens rättigheter, demokrati och frihandel. Den liberala internationalismen introducerade idéer om mänskliga rättigheter i den liberala filosofin inom internationella politik, som annars dominerats av traditionella liberala idéer. Teorin handlar om att organisera det internationella systemet på ett sätt som möjliggör fredliga, diplomatiska relationer, och den

förespråkar demokrati samt människans fri- och rättigheter. Legitimitet i politiken, samt att alla bör vara lika inför lagen, är enligt teorin viktigt för att kunna agera rätt och rättvist. Självbestämmanderätten är också central. Utan dessa förutsättningar skapas en världsordning som inte är fördelaktigt för att bygga och bevara ett fredligt och demokratiskt internationellt samhälle. Sammanfattningsvis kan man hävda att mänskliga rättigheter är centralt inom liberal internationalism, och det internationella systemet är ett verktyg för att upprätthålla dessa (Burchill 2013, s. 70).

4.2.3 Realism

För att förklara staters pragmatiska handlande har vi tillämpat realismen. Enligt den realistiska synen på staters agerande i den anarkistiska internationella kontext de befinner sig i handlar det om att föra en politik som inte baseras på idealism utan på vad som är praktiskt för staten i den givna situationen utan hänsyn till etiska eller moraliska föreställningar. Det gäller alltså att handla sakligt och nyttomaximerande, på ett sätt som gynnar statens intressen, snarare än moraliskt och känslostyrt (Donnelly 2013, s. 35). I praktiken anses stater handla pragmatiskt. Med andra ord handlar regeringar utefter rationella antaganden om hur staten uppnår största möjliga fördelar, utan hänsyn till andra moraliska föreställningar. Det gäller alltså att visa hänsyn till de rådande omständigheterna i diplomatiska beslut och mellanstatliga förhandlingar. Stater bör således i första hand betraktas som opportunistiska och egocentriska nyttomaximerare i en anarkisk internationell kontext (Donnelly 2013, s. 35).

4.3 Idealtyper

Vi har valt att utforma idealtypen av Sverige som liberal-humanitär respektive realpolitisk aktör utifrån de två teorierna som nämns ovan. Syftet är att idealtyperna ska utgöra ett analysverktyg för att systematisera analysen av vårt empiriska material. Idealtypen stämmer inte fullständigt överens med verkligheten, utan bidrar med en renodlad bild av ett fenomen eller en teori (Bergström-Boréus 2017, s. 150-151).

Den idealtyp vi skapar för Sverige som humanitär aktör i vår idéanalys är baserad på den svenska självbilden som i sin tur är sprungen ur liberal internationalism. Sverige betraktas även av omvärlden som en neutral aktör och har på flera sätt befäst denna ställning genom tiderna, vilket utgör grunden för vårt val av denna idealtyp som representant för den svenska "ideologiska konsekvensen" (Makko 2017, s. 34). Den realpolitiska idealtypen är istället baserad på det politiska synsättet realpolitik som i sin tur bottnar i realistisk teori. Medan realism möjliggör en teoretisk förståelse för det internationella systemets uppbyggnad och förutsättningar, handlar

realpolitik om politiska tillvägagångssätt i praktiken (Donnelly 2013, s. 33). Detta med anledning att det som undersöks är "ideologisk konsekvens" och "pragmatism", vilket indirekt antyder att vi har som antagandet att pragmatism inte går i linje med den svenska ideologin. För att jämföra dessa två delar har alltså den ena idealtypen anpassats efter Sverige med utgångspunkt i teorin liberal internationalism, medan den andra idealtypen utgår ifrån teorin realism.

4.3.1 Den liberal-humanitära idealtypen

Den liberal-humanitära idealtyp vi skapat för Sverige är sprungen ur före detta utrikesminister Margot Wallströms motiveringar till erkännandet av Palestina samt uttalanden om Sveriges humanitära roll i världen, tillsammans med teorin liberal internationalism. De grundvärderingar som utgör basen för idealtypen av en liberal-humanitär aktör är således jämlikhet, fred, demokrati och mänskliga rättigheter. Den utrikespolitik som bör drivas är normativt formad, efter idéer om de underlägsnas rättigheter och det ansvar stater har att verka för värderingar som är högt ansedda enligt liberal internationell teori. De starkare staterna med högre grad av politiskt inflytande bör bestå med ekonomiskt bistånd och agera på ett sätt som genererar jämlika förhållanden mellan stater i konflikt. Därav definierar vi den svenska ideologiska självbilden som att Sverige är en biståndsgivande stat som kämpar för fred, jämlikhet och de underlägsnas rättigheter på den internationella arenan. Idealtypen innefattar följande egenskaper: (1) den liberal-humanitära staten agerar för fred och demokrati; (2) det internationella systemet ska enligt idealtypen bidra till att främja goda relationer; (3) legitimitet och jämlikhet ska prägla systemet och internationella handlingar.

4.3.2 Den realpolitiska idealtypen

Den realpolitiska idealtypen baseras på teorin om realism specificerad utifrån utrikespolitiskt agerande. Realpolitiken handlar om att agera på ett sätt som är separerat från känslomässiga anknytningar, och att göra det som är gynnsamt för stunden. Samarbeten betraktas ofta som pragmatiska, eftersom de ofta kräver kompromisser vilket leder till att aktörerna kan behöva avvika från det som internt sett betraktas vara rätt eller fel. Normativa föreställningar nedprioriteras utefter de empiriska iakttagelserna i den givna situationen, och statens intressen är centrala. Att agera realpolitiskt innebär således att agera utefter nationella intressen och utan hänsyn till normer och ideal. De grundvärderingar som utgör basen för idealtypen av en realpolitisk aktör är det nationella intresset som väger tyngst i internationella interaktioner, och att de beslut som fattas i utrikespolitiken bör vara pragmatiskt formade. I praktiken bör Sverige handla praktiskt, och utan hänsyn till normativa föreställningar som normalt sett präglar svensk politik, exempelvis humanitära handlingar med människan, demokratin och jämlikhet i fokus. Idealtypen innefattar följande egenskaper: (1) den realpolitiska staten agerar på ett sätt som

gynnar de nationella intressena; (2) normativa föreställningar nedprioriteras pragmatiska beslut vilka är anpassade efter situationen; (3) i det anarkiska systemet agerar stater utan tillit, och samarbeten ingås om det anses gagna den egna staten.

4.4 Analysnivåer

I analysen kommer vi att använda oss av stats- och systemnivå, två av de vanligaste analysnivåerna som används för att förstå utrikespolitiskt agerande inom statsvetenskapen (Breuning 2007, s. 11). Statsnivån handlar om den inrikespolitiska uppbyggnaden vilken i sin tur har en påverkan på det utrikespolitiska beslutsfattandet. Analysen baseras på statens interna strukturer och förutsättningar, vilka har en effekt på hur staten sedan väljer att agera gentemot andra stater. De beslut som fattas internationellt definieras av de inrikespolitiska förutsättningarna. Systemnivån berör istället den internationella ordningen, och hur strukturerna på mellanstatlig nivå påverkar utrikespolitiskt beslutsfattande (Breuning 2007, s. 12).

Med hjälp av följande schema kommer vi att utföra idéanalysen. Schemat beskriver de respektive idealtypernas uppfattningar på stats- och systemnivå som kommer att användas som indikatorer i analysen.

	<i>Liberal-humanitär aktör</i>	<i>Realpolitisk aktör</i>
<i>Statsnivå</i>	Liberala demokratier agerar med humanitära ändamål, och värnar om demokrati och mänskliga rättigheter.	Stater sätter egenintresset i första hand, och agerar pragmatiskt efter den givna situationens förutsättningar.
<i>Systemnivå</i>	Det internationella systemet är till för att främja fred, och legitimitet och jämlika förhållanden präglar internationella- förhandlingar och relationer.	Anarki råder i det internationella systemet där staten är central aktör. Samarbeten med andra stater sker under förutsättningen att det gynnar dem själva.

Figur 1

5 Relationen mellan Israel och Sverige

5.1 Historisk bakgrund

Relationen mellan Israel och Sverige har varit en föränderlig sådan, med ett förhållande som skiftat periodvis mellan välfungerande samförstånd och förlamande ideologiska meningsskiljaktigheter (Schatz 2019). Under åren som föregick sexdagarskriget var Sverige en anhängare av det demokratiska Israel i en annars diktatoriskt präglad region där landet sågs som den svagare aktören, omringad av motståndare. Sedermera ägde dock ett svenskt policyskifte rum där statsminister Olof Palme poängterade Palestinas underlägsenhet i konflikten i relation till Israel och gav sitt stöd till Palestinas president Yasser Arafat under 1970 och 1980-talet, vilket fördömdes starkt av Israel och försämrade relationen mellan länderna (Schatz 2019).

Palmes kritiska linje behölls fram tills Göran Perssons tillträde som statsminister 1996. Perssondoktrinen förde en mer diplomatisk linje som uppmärksammade det israeliska perspektivet på konflikten samtidigt som banden till Palestina vidmakthölls, vilket normaliserade relationerna till Israel. Sedan 2014 är dock de ideologiska skillnaderna mellan Sverige och Israel större än någonsin (Ekström 2016). Efter Perssons, och den efterföljande Fredrik Reinfeldts, mer neutrala hållning i konflikten beslutade sig regeringen Löfven att erkänna staten Palestina med motiveringen att: erkännandet gör fredsförhandlingarna mer jämlika när bägge aktörer är stater, det stärker moderata röster i Palestinas legitimitet och det ger unga palestinier framtidshopp. Erkännandet av Palestina låg alltså i den svenska regeringens ideologiska bana (Wallström 2014; Ekström 2016).

Erkännandet ogillades starkt av företrädare för den Israeliska regeringen, vars ideologiska syn på konflikten saknade korrelation med den svenska. Israel betraktar snarare sig själva som utsatta för palestinska säkerhetshot och som rättmätiga ägare av det territorium de förvaltar. Den israeliska reaktionen på erkännandet utgjordes av att den svenska ambassadören i Tel-Aviv kallades upp till Israels utrikesdepartement medan den israeliska ambassadören i Stockholm kallades hem. Erkännandet fördömdes därutöver av israeliska statsråd, Sveriges dåvarande utrikesminister Margot Wallström portades från Israel och idag finns inget meningsutbyte mellan staterna på högsta politiska nivå (SVT 2016; Schatz 2019).

5.2 Handelssamarbetet

Israel är en av tjugosex exportmarknader som Sverige prioriterar och en av statens största handelspartners i Mellanöstern (SCB 2019). Bland import- och exportvarorna länderna emellan finns varor som papper, lastbilar, mat och kemiska produkter. Även forskningsprojekt delas staterna emellan, vilket alltså innebär att inte bara varor utan även idéer utbytes mellan länderna (Regeringskansliet 2015).

Sveriges export till Israel 2013, det vill säga innan det svenska erkännandet av Palestina, beräknades till ett värde av drygt 1,09 biljoner svenska kronor medan den svenska importen av israeliska varor beräknades uppgå till ett värde av drygt 1,04 biljoner svenska kronor. Jämför man 2013 års siffror med handelsstatistiken från 2019 värderades den svenska exporten till Israel till ett värde på drygt 1,51 biljoner kronor medan den svenska importen av israeliska varor värderas till drygt 1,5 biljoner kronor. Den svenska exporten till Israel har alltså ökat med 38,53% sedan erkännandet medan den svenska importen av israeliska varor ökat med 44,23% inom samma tidsram (Kommerskollegium 2019). Sverige och Israel har även mycket gemensamt ur den bemärkelse att bägge länder lägger stort fokus på forskning och innovation (Embassy of Sweden 2020). Med tanke på att Israel är ett högteknologiskt land har flera svenska företag etablerat sig där, däribland Ericsson, ASSA ABLOY och Volvo (Embassy of Sweden 2020).

Ett annat svensk-israeliskt utbyte som emellertid är omdiskuterat är vapenhandeln. Även om den svenska regeringen menar att de inte exporterar krigsmateriel till Israel bidrar Sverige indirekt till den israeliska vapenindustrin. Av all krigsmateriel som tillverkas i Israel exporteras 70%. Alla de israeliska exportintäkter som erhålls efter skatt går sedan tillbaka in i vapenindustrin (Broude, Deger & Sen 2013). Den svenska importen av vapen och ammunition från Israel har sedan erkännandet av Palestina ökat med drygt 2 710% från 119 000 kr 2015 till 3 344 000 kr 2019 utifrån den handelsstatistik som inte gjorts sekretessbelagd (SCB 2019). Dessutom tecknade försvarets materielverk ett handelsavtal med det israeliska säkerhetsföretaget Elbit systems gällande ett nytt ledningssystem till ett värde på 229 mkr 2018 (TT 2018).

Med utgångspunkt i ovanstående statistik kan man alltså utläsa en ökning i mängden handel som sker mellan länderna. Sverige och Israel handlar alltså med varandra mer än någonsin trots de ideologiska skillnaderna mellan länderna och Sveriges erkännande av Palestina. Detta går i linje med det antagande som ligger till grund för forskningsproblemet.

6 Analys

Utrikesminister Ann Lindes (S) anföranden går mestadels ut på att besvara den kritik som riksdagsledamot Lars Adaktusson (KD) riktar mot regeringens hanterande av palestinafrågan i sin interpellation, samt att rättfärdiga det svenska erkännandet av Palestina trots en försämrade bilateral relation till Israel. Adaktusson ställer tre kritiska frågor till utrikesministern: **1.** “Anser ministern och regeringen, trots försämrade bilaterala relationer och det faktum att ingen annan regering följt efter, att det ensidiga erkännandet av en palestinsk stat var rimligt och riktigt i sak?” **2.** “Vad anser ministern och regeringen bör göras för att garantera Israels nationella säkerhet och rätt till självförsvar mot de diktaturer och terrorgrupper vars uttalade mål är att utplåna det judiska folket?” och **3.** “Hur ser regeringens strategi ut för att återupprätta de raserade relationerna och återställa förtroendet mellan Sverige och Israel?” (Adaktusson 2019). Vi kommer granska sättet på vilket Ann Linde besvarar dessa frågor liksom riksdagsledamotens motfrågor och huruvida Lindes motiveringar till förbättrade relationer med Israel passar in på den realpolitiska idealtypen eller den liberal-humanitära idealtypen.

För att utöka undersökningens bredd och få ett mer utförligt svar på vår frågeställning kommer en kompletterande textanalys att göras på ett dokument från regeringskansliet gällande Sveriges handel med Israel. Dokumentet avser besvara frågor och funderingar kring Sveriges handel med Israel och Palestina som ofta riktas till Utrikesdepartementet. Vi kommer främst att granska den del som berör handeln med Israel eftersom det är just den relationen som är relevant vid besvarandet av vår frågeställning.

6.1 Anförande 8

I det andra stycket av det första anförandet menar Ann Linde att Lars Adaktusson “[...]antyder att svensk politik i relation till Israel utgör en ytterlighet, att Sverige är ensamt i sina positioner.” men att detta inte stämmer eftersom Sverige snarare “[...] utgår ifrån folkrätten och FN-resolutioner, som utgör grunden i EU:s och FN:s Israel- och Palestinapolitik”. I stycket därefter vidareutvecklar Linde sin poäng genom att hänvisa till det faktum att “Det svenska erkännandet av Palestina 2014 föregicks av 134 länders erkännanden, däribland Islands 2011. Utöver Sveriges erkännande har redan 8 av EU:s medlemsländer erkänt Palestina.” och menar att “Sveriges erkännande var självfallet inte riktat mot Israel utan gjordes som ett led i vårt arbete för en förhandlad tvåstatslösning med ett Palestina och ett Israel som lever sida vid sida i fred och säkerhet.” (Linde 2019). Ur den bemärkelsen talar utrikesministern om Sveriges hanterande

av sin relation till Israel på systemnivå. Eftersom uttalandena betonar Sveriges efterföljande av den internationella norm som satts av andra staters erkännande samt de sedvanerättsliga bestämmelser som gjorts mellan majoriteten av EU:s och FN:s medlemsstater för att underlätta fredsprocessen ligger motiveringen bakom beslutet i linje med liberal internationalism (Linde 2019; Burchill 2013, s. 70).

Linde anger visserligen inte specifikt vilka FN-resolutioner Sverige efterföljer men FN:s säkerhetsråd och generalförsamling har röstat igenom en rad resolutioner som konkretiserar FN:s förhållningssätt till Israel. Exempel på dessa är resolution 2334 som fördömer israeliska bosättningar på Västbanken (UNSC 2016) och resolution 67/19 som uppgraderade Palestina till en FN-observatör utan medlemsstatus och underströk vikten av en tvåstatslösning på konflikten där Palestina bör betraktas som ett suverän stat (UN General Assembly 2012). Med dessa exempel i åtanke tolkar vi Lindes hänvisning till FN-resolutioner i förhållande till Israel och Palestina som organisationens strävan efter en tvåstatslösning på konflikten och solidaritet med det palestinska folket. EU:s Palestinapolicy är ungefär densamma som FN:s, med betoning på vikten av en tvåstatslösning samt utökad palestinsk autonomi och bistådda resurser till byggandet av en palestinsk stat (European Commission 2020).

Liberal internationalism framhåller stater som humanitära aktörer på den internationella arenan, vars uppgift är att upprätthålla värden som fred och demokratiska rättigheter i omvärlden. I det avseendet uppmanas deltagande i liberala organisationer såsom FN och EU på systemnivå för att sprida liberala värden i världen. På samma sätt förespråkar den liberala internationalismen att stater efterföljer internationella normer som skapas för att främja just demokrati och fred. Ur den bemärkelsen ligger den här motiveringen till Sveriges relation med Israel, med sin grund i FN-resolutioner, EU-policy och den fredsbejakande norm de 134 föregående erkännandena inneburit, i linje med den liberala internationalismens syn på staters beteende på systemnivån (Burchill 2013, s. 70).

Realismens syn på staters agerande i den internationella kontexten är alltså desto mindre förenlig med Lindes inledande motivering till Sveriges eroderade relation till Israel. Eftersom realismen beskriver systemnivån som staters kamp för överlevnad i en anarkisk internationell kontext betraktas organisationer som FN och EU blott ett hinder för staternas egoistiska ambitioner. Enligt realismen kommer stater alltid agera utifrån egenintressen, utan altruistiska ambitioner på fredsprocesser i fjärran länder så länge det inte leder till egen gagn (Donnelly 2013, s. 35).

Vad gäller idealtyperna kan vi, med figur 1 i åtanke, betrakta utrikesministerns inledande motivering till Sveriges försämrade bilaterala relation till Israel som förenligt med den liberal-humanitära idealtypen på systemnivå. Sverige har handlat utifrån de fredsfrämjande och

demokratiska värderingar och normer som fastslagits genom internationella överenskommelser i organisationer som FN och EU och andra staters erkännanden. Därav menar vi att Ann Lindes första motivering till den svensk-israeliska relationen är ideologiskt konsekvent eftersom den kännetecknas av samma humanitära ideal som ledde till det svenska erkännandet av Palestina. Hade Sverige handlat pragmatiskt hade regeringen erkänt Palestina på exempelvis ekonomiska eller säkerhetspolitiska grunder, men eftersom erkännandet resulterade i en försämrad bilateral relation till Israel såväl som det faktum att ingen annan stat följde efter Sveriges initiativ kan Sveriges handlande sägas vara altruistiskt. Erkännandet var främst ideologiskt och gav inte Sverige några materiella fördelar. Därav är det ideologiskt konsekvent med Sveriges liberal-humanitära självbild.

Granskar man sedan stycke 6-8 kan aspekter av realism urskiljas. I det sjätte stycket förtydligar Ann Linde att "Relationen med Israel är viktig och något som regeringen självklart värnar. Sverige eftersträvar ett brett samarbete med Israel." samt "Det finns frågor där Sverige och den israeliska regeringen har olika syn. Palestinaerkännandet är en av dem. Att vi har olika uppfattningar i vissa frågor gör dialogen än viktigare. En av grunderna i svensk utrikespolitik över tid och under olika regeringar har varit att söka dialog även med länder och aktörer som vi inte alltid är överens med i alla frågor." (Linde 2019).

Att Sverige söker relationer, i det här fallet handelsrelationer, med oliktankande stater visar prov på ett pragmatiskt handlande. Vi tolkar uttalandet som att Sverige är beredda att åsidosätta sina moraliska övertygelser för att tjäna på relationer med länder som inte nödvändigtvis respekterar de liberala värden som Sverige säger sig stå upp för. Linde menar att "Vi (Sverige) måste givetvis kunna behålla en folkrättsbaserad syn på konflikten och samtidigt ha en god och konstruktiv relation med Israel" (Linde 2019). Vi tolkar det här uttalandet som att utrikesministern påstår att en enskilt god relation med Israel inte är förenligt med en enskilt folkrättsbaserad hållning till konflikten, utan att det är något som måste kompromissas om. Sverige har för närvarande ett utökat utbyte med Israel på områden som "[...]kultur, handel och innovation [...]", vilket konstateras i det åttonde stycket (Linde 2019). De svenska och israeliska staterna gynnar alltså varandra genom ett utbyte på nämnda områden trots deras meningsskiljaktigheter i Palestinafrågan, ett agerande som kan betecknas som pragmatiskt. Enligt realismen använder staterna här varandra för att tillgodose sina egna intressen fränkopplat från deras moraliska övertygelser och ställningstaganden i konflikten (Donnelly 2013, s. 35).

Blickar vi återigen tillbaka på figur 1 ser vi hur Sveriges vilja att samarbeta med oliktankande stater, i det här fallet Israel som inte anses vara ett land som agerar utifrån folkrätten eller de humanitära ideal Sverige eftersträvar, kan beräknas falla inom ramen för den realpolitiska idealtypen på statsnivå. Det ligger i den svenska statens intresse att bedriva ett utbyte på områden

om kultur, handel och innovation med Israel även om det inte överensstämmer med Sveriges ideologiska erkännande av Palestina.

6.2 Anförande 12

I anförandets första stycke går Linde in på den historiskt goda relationen mellan Sverige och Israel, och hävdar följande: “Vi har, precis som Lars Adaktusson säger flera gånger, en rad gemensamma intressen, som gjorde att jag i min dåvarande funktion som handelsminister kunde åka till Israel och dels inrätta en innovationsscout på den svenska ambassaden, dels ha ett mycket bra möte med Israels innovationsminister, där vi diskuterade gemensamma frågor.” (Linde 2019). I nästkommande stycke lyfter Linde därutöver att länderna, trots sina skilda åsikter kring erkännandet av Palestina och därmed skilda normativa föreställningar i konflikten, bör kunna handla med varandra precis som de gjorde innan erkännandet. Ordagrant hävdar Linde att “Att vi har olika åsikter när det gäller om erkännandet av Palestina ska ske separat eller inom ramen för en framförhandlad lösning borde inte stå i vägen för detta” (2019). Med detta sagt framgår ett realpolitiskt förhållningssätt ur en handels-aspekt. Den realpolitiska idealtypen, baserad på realism, bygger på att stater bör handla med varandra utan hänsyn till normativa föreställningar och värderingar. Istället ska det nationella intresset vara centralt när det kommer till agerande på den internationella arenan (Donnelly 2013, s. 33). På statsnivå framgår ur detta att det realpolitiska agerandet stämmer bäst överens med Sveriges beslut i frågan, eftersom att stater enligt realpolitiken agera för att främja nationella intressen. Realismen som teori handlar om att agera på ett sätt som maximerar nyttan för den egna staten, och ser vi till figur 1 kan vi utläsa att realpolitiskt handlande i jämförelse med liberal-humanitärt agerande premierar självcentrerat agerande på statsnivå.

I det tredje, fjärde samt femte stycket dementerar Ann Linde idén om att Sverige inte skulle visa hänsyn till den israeliska säkerhetspolitiken i samband med sitt erkännande av Palestina. Istället lägger hon emfas på det säkerhetsbehov som Israel eftersträvar och har rätt till, och förtydligar detta med grund i det ställningstagande Sverige gjorde när staten röstade för den amerikanska resolutionen som förkastade Hamas bland andra beväpnade grupper (Linde 2019). I det här avseendet visar Sverige ett liberal-humanitärt förhållningssätt på systemnivå. Ur ett systemperspektiv handlar påståendena om att det internationella samfundet enigt bör agera för att främja fred och demokrati. De idéer Linde lyfter representeras av den liberala internationalismen, som förespråkar ett humanitärt och rättvist handlingssätt (Burchill 2013, s. 72)

Resterande delar av anförandet är svar på Lars Adaktussons ansats att klandra Sverige för att inte agera tillräckligt för att säkra det israeliska säkerhetsbehovet (Adaktusson 2019). Även här förhåller sig Sverige liberal-humanitärt. Ann Linde har en “det ena utesluter inte det andra”-

inställning till problemet. För att parafrasera Linde trycker hon på att både Palestina och Israel ska ha likvärdiga möjligheter till trygghet och säkerhet, men också jämlika chanser att agera i konflikten. Därmed hävdar Linde att erkännandet inte bestrider Israels säkerhetsbehov, och att Sverige på andra sätt, som de nämnda i föregående stycke, agerar för att även Israels fri- och säkerhet värnas om (Linde 2019). Precis som när Linde i ovanstående stycke pratar om säkerhetsbehovet visar Sverige på ett humanitärt beteende. Enligt analys-schemat och våra idealtyper förespråkar den liberal-humanitära idealtypen stater som agerar med fred som mål, samt utnyttjar de system som finns för att göra detta.

Med detta sagt framgår det att Sverige, i konflikten betraktad, är ideologiskt konsekventa enligt Lindes påståenden. Sverige verkar för båda ländernas säkerhet och trycker på att det internationella samfundet bör utnyttjas för att främja de liberal-humanitära värderingar som präglar den svenska ideologin. Ser man istället till handelssamarbetet är det ett pragmatiskt tankesätt som styr det svenska agerandet, snarare än normativa föreställningar. Däremot är det inget i detta anförande som direkt säger att Sverige inte värnar om demokrati, fred och rättigheter genom handeln med Sverige. Det går dock att faställa att Sveriges handel med Israel, i delar av detta anförande, har ekonomiska fördelar i sikte.

6.3 “Handel med Israel och Palestina” - dokument från Regeringskansliet

Dokumentet beskriver regeringens handelsrelation med Israel utförligt och belyser hur Sverige bör hantera importen av varor från israeliska bosättningar på Västbanken och östra Jerusalem såväl som varor från de områden som betraktas som ockuperade, det vill säga Gazaremsan och Golanhöjderna (Regeringskansliet 2015). Dokumentet fastslår att “Det finns inget förbud mot att handla med produkter från bosättningar. Men i enlighet med associeringsavtalet mellan EU och Israel har EU och Sverige en skyldighet att se till att bosättningsprodukter inte ges tullfrihet eller andra tullförmåner, vilket israeliska produkter får.” (Regeringskansliet 2015). EUs utrikesministrar fastslog 2012 “[...]Unionens och dess medlemsstaters åtagande att fullständigt och effektivt implementera den EU-lagstiftning som rör produkter från israeliska bosättningar.” vilket innebär att en överenskommelse gällande israeliska varor som importeras från bosättningar och ockuperade områden gjorts. Enligt lagstiftningen ska dessa märkas och fråntas tullförmåner, en bestämmelse samtliga av EUs medlemsstater gått med på (Regeringskansliet 2015).

I det här fallet anger regeringskansliet Sveriges import från Israel som en del i ett internationellt EU-system som avser respektera de gränser som drogs i regionen 1967 för att möjliggöra

fredsförhandlingar samtidigt som man vill behålla en god relation till sina grannländer i syd, däribland Israel (European Commission 2020; Regeringskansliet 2015). Ur den bemärkelsen visar Sverige prov på en politik som är förenlig med liberal internationalism. Regeringskansliet beskriver Sverige som en fredsbejakande stat som deltar i den internationella EU-kontexten och som följer den policy som arbetats fram av medlemsstaternas utrikesministrar, grundad i folkrätten (2015). Dokumentet understryker även att “Finansiella transaktioner, investeringar, köp, upphandlingar och andra ekonomiska aktiviteter [...] i israeliska bosättningar eller som gynnar israeliska bosättningar, är förenade med rättsliga och ekonomiska risker eftersom de israeliska bosättningarna enligt folkrätten är uppförda på ockuperad mark [...]” (Regeringskansliet 2015). Således avråds svenska företag från att etablera sig i områden ockuperade av Israel. Liberal internationalism förespråkar staters åtgärder som upprätthåller folkrättslig sedvanerätt på platser där den undergrävs (Burchill 2013, s. 70). Med det i åtanke kan ekonomiska åtgärder, såsom företags bojkott av israeliska bosättningar, klassas som användbara medel för att sätta press på stater som inte följer de humanitära normer som eftersträvas av, i det här fallet, EU.

Sett utifrån figur 1 kategoriseras Sveriges avrådan till företags etablissemang i israeliska bosättningar och efterföljandet av de krav på märkning av varor från nämnda områden som fastställts av EU som instämmande på den liberal-humanitära idealtypen på systemnivå. Dokumentet beskriver Sverige som en stat som följer de folkrättsliga normer som utformats i EU som inte ger Israel några fördelar så länge de motarbetar fredsarbetet i regionen (Regeringskansliet 2015). Därav kan Sveriges agerande utifrån vår tolkning klassas som ideologiskt konsekvent sett till den humanitär-liberala idealtypen som lägger grunden för Sveriges ideologiska självbild.

Det finns dock indikationer på att Sverige trots allt handlat realistiskt. Även om regeringen har gått med på EUs krav på märkning av varor från områden ockuperade av Israel och avrådan till staters etablissemang i dessa regioner fastslår regeringskansliet i dokumentets sista stycke att “Regeringens ståndpunkt är att restriktioner på handelsområdet inte är en lämplig väg för att lösa konflikten” och att en bojkott av israeliska varor inte är aktuell. Man fastslår att “Regeringen värnar om en god relation till såväl Israel som Palestina och arbetar för ett ökat utbyte inom en rad områden, inklusive handel” (Regeringskansliet 2015).

Regeringen hävdar att det är viktigt med en god relation till både Israel och Palestina. Samtidigt betyder märkningen av varor från de av Israel ockuperade områdena inte att de inte importeras eller att EUs medlemsstater inte exporterar till bosättningar. Sveriges handel med ockuperade områden i Palestina är liten, men inte icke-existerande. År 2019 uppgick den svenska exporten till 37 mkr vilket är en ökning med 16% jämfört med 2018 medan importen gick från ett värde på

4 mkr till 2 mkr jämfört med föregående år (SCB 2019). Samtidigt fastslås det i dokumentet att “De länder inom EU som sedan tidigare publicerat nationella vägledningar för märkning av produkter från av Israel ockuperade områden har inte noterat några negativa konsekvenser för handelsvolymen. Tvärtom finns tecken på att en tydligare konsumentinformation kan ha bidragit till en ökad import från Israel[...]” (2015). Sedan 2015 har Sveriges handel med Israel ökat exponentiellt. Den svenska exporten till Israel har ökat med ca 28,6% sedan dess medan importen från Israel ökat med ca 28,63% sedan 2015 (Kommerskollegium 2019). Huruvida denna ökning delvis kan härledas till den utökade konsumentinformationen tack vare märkningen av varor från ockuperade områden eller ej i den svensk-israeliska handeln anges inte, även om dokumentet hävdar att fallet varit sådant i handelsrelationen mellan Israel och Storbritannien (Regeringskansliet 2015).

Det går inte att dra några slutsatser gällande huruvida Sverige följer kraven på märkningar för att i längden förenkla en utökad handel med Israel eller ej men vad som kan fastslås är att handel mellan Sverige och Israel ökat sedan kraven infördes samtidigt som Sverige fortsatt värnar handelsrelationen till Israel och att regeringen “[...]arbetar för ett ökat utbyte inom en rad områden, inklusive handel” (Regeringskansliet 2015). Sverige motiverar och värnar alltså om en utökad handelsrelation trots att röster höjts till fördel för en bojkott av israeliska varor och ett erkännande av Palestina på humanitära grunder, ett agerande vi betraktar som pragmatiskt (Svenska Dagbladet 2014). Realismen förklarar Sveriges agerande genom att landet figurerar i en anarkisk internationell kontext där landet kämpar för sin överlevnad. Eftersom utbytet med Israel betraktas som gynnsamt för Sverige kommer det att fortsätta värnas av den svenska regeringen, oavsett moraliska meningsskiljaktigheter. I det avseendet, med schemat i åtanke, passar Sverige in på den realpolitiska idealtypen på systemnivå då landet handlar för att tillgodose egna intressen i en internationell kontext, oberoende av den ideologiska divergens en utökad handel med Israel innebär i kontrast till erkännandet av Palestina.

7 Diskussion och slutsats

När utrikesminister Ann Linde motiverar just den fortsatta handeln med Israel, med hänvisningar till ett utökat utbyte av kultur, handel och innovation i åtanke, och eftersom det fastslås att “En av grunderna i svensk utrikespolitik [...] har varit att söka dialog även med länder och aktörer som vi inte alltid är överens med i alla frågor” tolkar vi argumenten som pragmatiskt associerade (Linde 2019). Med andra ord motiveras en handel med oliktankande stater på Sveriges liberal-humanitära värderingars bekostnad för att utbytet ligger i Sveriges intressen. Därav anser vi att Sverige främst stämmer in på den realpolitiska idealtypen på statsnivå när det kommer till handel där stater, enligt figur 1, anses vara samarbetsvilliga så länge det gynnar egenintresset. Det är främst när relationen till Israel i stort liksom när erkännandet av Palestina kommer på tal som utrikesministern är den svenska liberal-humanitära självbilden trogen där Linde upprepade gånger refererar till Sveriges beslutsfattande i palestinafrågan som grundat i “[...] folkrätten och FN-resolutioner, som utgör grunden i EU:s och FN:s Israel- och Palestinapolitik” (Linde 2019). Eftersom Sverige tagit ställning till fördel för Palestina på humanitära grunder i och med erkännandet men samtidigt finansierar oppositionen i konflikten genom en utökad handel med Israel har vi svårt att klassa Sverige som ideologiskt konsekvent utifrån anförandena.

När det kommer till dokumentet från regeringskansliet presenterar detta de restriktioner Sverige och EU ålagt företag och aktörer som investerar och handlar i områden ockuperade eller bosatta av Israel. I dokumentet menar regeringskansliet att märkningen och tullavgifterna på varor från ockuperade områden och bosättningar genomförs för att respektera de gränser som drogs mellan Israel och Palestina 1967 och för att inte störa fredsförhandlingarna samt respektera folkrätten (Regeringskansliet 2015, European Commission 2020). Eftersom Sverige i det här avseendet motiverat sina beslut utifrån rådande folkrättslig norm och anser sig respektera fredsförhandlingarna snarare än ett starkt handelsutbyte med ockuperade områden och bosättningar passar Sverige in på den liberal-humanitära idealtypen på systemnivå.

Det finns dock delar av dokumentet som snarare präglas av realistiska inslag, främst de uttalanden som fastslår att “Regeringens ståndpunkt är att restriktioner på handelsområdet inte är en lämplig väg för att lösa konflikten” och att regeringen “[...]arbetar för ett ökat utbyte inom en rad områden, inklusive handel” med Israel. För att förklara varför Sveriges strävan efter en utökad handel med Israel är realistisk kan vi åter lyfta exemplet om vapenhandeln. Sedan Sveriges erkännande av Palestina har, som tidigare nämnt, den svenska vapenimporten från

Israel ökat med drygt 2 710% från 119 000 kr 2015 till 3 344 000 kr 2019 (SCB 2019). Genom att utöka handeln med Israel och utöka importen av krigsmateriel bedriver Sverige en indirekt finansiering av den israeliska vapenindustrin som till 75% finansieras av exportintäkter trots att Sverige erkänt Palestina och att EU:s medlemsstater kommit överens om att den utökade relationen till Israel “[...]måste ses i ett bredare sammanhang som omfattar framsteg i fredsprocessen” (Broude et.al. 2013, regeringskansliet 2015). Samma vapenindustri förser Israel med vapen i konflikten med Palestina (Broude et.al. 2013).

Med tanke på att Sveriges utökade handel med Israel tycks bidra till att stärka Israels position i konflikten gör vi bedömningen att Sverige agerat realistiskt snarare än ideologiskt konsekvent. Enligt analysen tyder mycket på att Sverige åsidosätter ideologiska föreställningar till fördel för en handelsrelation med Israel. Sverige erkände som tidigare nämnt Palestina som en stat på humanitära grunder och för att göra parterna mer jämlika i fredsförhandlingen (Wallström 2014). De ideologiska övertygelser som legat bakom erkännandet är, enligt vår tolkning av analysmaterialet, oförenliga med en ökad handel som i längden stärker Israel finansiellt. Även om Sverige har som mål att främja folkrätten och demokratiska ideal har Sverige handlat pragmatiskt utifrån egenintressen då man värnat och utökat handelsrelationen med Israel. Därför stämmer Sverige främst in på den realpolitiska idealtypen på statsnivå.

Ser man till de förklaringar som den svenska regeringen själva ger har avsikterna med handeln inte enbart varit pragmatiska, utan också ett sätt att öka goda relationer med Israel och stötta både Israel och Palestina i konflikten. Däremot görs påståenden som tyder på att de interna ideologiska meningsskiljaktigheterna bör läggas åt sidan för att åstadkomma en handel som gynnar Sverige vilket oundvikligen gynnar även Israel i längden, något som framstår som ett pragmatiskt beteende.

8 Referenser

Böcker:

Barrling, Katarina 2014. *Från maskrosäng till tuktad rabatt? En studie i partikulturell förändring i det svenska miljöpartiet* i Statsvetenskaplig tidskrift, årgång 116, nr. 1, s. 95-121

Beckman, Ludvig 2007. *Grundbok i idéanalys*. Stockholm: Santéus förlag, s. 80-87

Bergström, Göran & Boréus, Kristina 2012. "Diskursanalys" i Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3:e uppl. Lund: Studentlitteratur, s.353-416.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina 2012. "Idé- och ideologianalys" i Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3:e uppl. Lund: Studentlitteratur, s.139-175.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina 2012. "Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys" i Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3:e uppl. Lund: Studentlitteratur, s.13-48.

Breuning, Marijke 2007. *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction*. New York. Palgrave Macmillan, s. 11-12

Burchill, Scott 2013. "Liberalism" i Burchill, Scott & Linklater, Andrew (red.) *Theories of International Relations*. 5 uppl. Houndsmills: Palgrave Macmillan, s. 58-88

Donnelly, Jack 2013. "Realism" i Burchill, Scott & Linklater, Andrew (red.) *Theories of International Relations*. 5 uppl. Houndsmills: Palgrave Macmillan, s. 32-57

Esaiasson, Peter., Gilljam, Mikael., Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena 2012. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4e uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, s. 25, 57-58, 63, 109, 278-286.

Gustavsson, Jakob & Uddman, Paula 2007. *Konsten att skriva och tala*. Lund: Studentia, s. 13

Makko, Arya 2017. *Ambassadors of Realpolitik. Sweden, CSCE and the Cold War*. New York: Berghahn Books, s. 33-35, 56

Elektroniska källor:

Adaktusson, Lars 2019. *Återupprättade relationer mellan Sverige och Israel*. Hemsida, Riksdagen (riksdagen.se)

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/interpellation/aterupprattade-relationer-mellan-sverige-och_H71019

Hämtad: 7/4/20

Broude, Mark., Deger, Saadet., Sen, Somnath. 2013. *Defence, innovation and development: the case of Israel*. Hemsida, Cairn (cairn.info)

<https://www.cairn.info/revue-journal-of-innovation-economics-2013-2-page-37.html#>

Hämtad: 15/5/20

Ekström, Johanna 2016. *Sverige-Israel – 70 år av stormiga relationer*. Hemsida, Svenska Dagbladet (svd.se)

<https://www.svd.se/sveriges-forhallande-till-israel>

Hämtad: 15/05/20

European Commission 2020. *European Neighbourhood Policy*. Hemsida, Europakommissionen (ec.europa.eu)

<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/european-neighbourhood-policy>

Hämtad: 13/5/20

Klintevall, Mikael 2019. *Margot Wallström: ”USA har motverkat en tvåstatslösning”*. Hemsida, Sveriges Television (svt.se)

<https://www.svt.se/nyheter/utrikes/margot-wallstrom-skeptisk-till-arhundradets-deal-det-som-ske-tt-har-varit-destruktivt>

Hämtad: 13/5/20

Embassy of Sweden 2020. *Handel med Israel*. Hemsida, Sweden Abroad (swedenabroad.se)

<https://www.swedenabroad.se/sv/om-utlandet-f%C3%B6r-svenska-medborgare/israel/service-f%C3%B6r-svenska-f%C3%B6retag/handel-med-utlandet/>

Hämtad: 15/05/20

Kommerskollegium 2019. *Handelsstatistiska faktablad*. Hemsida, Kommerskollegium (kommerskollegium.se)

<http://statistikblad.kommers.se/?code=IL&period=201912&type=html&langid=1>

Hämtad: 20/4/20

Linde, Ann 2019. *Återupprättade relationer mellan Sverige och Israel*. Hemsida, Riksdagen (riksdagen.se)

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/interpellation/aterupprattade-relationer-mellan-sverige-och_H71019

Hämtad: 7/4/20

Makar, Maria & Salö, Freja 2014. *Israel kallar hem sin ambassadör*. Hemsida, Sveriges Television (svt.se)

<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/israel-kallar-hem-sin-ambassador>

Hämtad: 16/4/20

Palme, Susanne 2019. *EU: Varor från israeliska bosättningar måste märkas*. Hemsida, Sveriges Radio (sverigesradio.se)

<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=7342434>

Hämtad: 18/4/20

Regeringskansliet 2020. *Israel*. Hemsida, regeringen (regeringen.se)

<https://www.regeringen.se/sveriges-regering/utrikesdepartementet/sveriges-diplomatiska-forbindelser/mellanostern-och-nordafrika/israel/>

Hämtad: 18/4/20

Schatz, Daniel 2019. *Sweden and Israel*. Hemsida, The Jerusalem Post (jpost.com)

<https://www.jpost.com/opinion/sweden-and-israel-593337>

Hämtad 30/4/20

Statistiska Centralbyrån 2020. *Export och import av varor fördelade på länder*. Hemsida, Statistiska Centralbyrån (scb.se)

<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/handel-med-varor-och-tjanster/utrikeshandel/utrikeshandel-med-varor/pong/tabell-och-diagram/export-och-import-av-varor-fordelade-pa-lander/>

Hämtad: 20/4/20

Statistiska Centralbyrån 2019. *Varuimport från avsändningsland. Ej bortfallsjusterat, tkr efter varugrupp enligt KN, handelspartner och år*. Hemsida, Statistiska Centralbyrån (scb.se)
http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_HA_HA0201_HA0201B/ImpTotal_KNAr/table/tableViewLayout1/

Hämtad: 12/5/20

Svenska Dagbladet, 2014. *Sverige bör ställa högre krav på Israel*. Hemsida, Svenska Dagbladet (svd.se)

<https://www.svd.se/sverige-bor-stalla-hogre-krav-pa-israel>

Hämtad: 16/4/20

Sveriges Television 2016. *Wallström portas från Israel*. Hemsida, Sveriges Television (svt.se)

<https://www.svt.se/nyheter/utrikes/israel-sverige-ar-inte-valkommen>

Hämtad: 15/05/20

Tidningarnas Telegrambyrå 2018. *Svensk försvarsaffär med Israel kritiserar* i Göteborgs-Posten. Hemsida, Göteborgs-Posten (gp.se)

<https://www.gp.se/ekonomi/svensk-f%C3%B6rsvarsaff%C3%A4r-med-israel-kritiserar-1.8039872>

Hämtad: 6/5/20

United Nations Security Council 2016. *Resolution 2334*. Hemsida, Förenta Nationerna (un.org)

<https://www.un.org/webcast/pdfs/SRES2334-2016.pdf>

Hämtad: 13/5/20

United Nations General Assembly 2012. *Resolution 67/19*. Hemsida, Förenta Nationerna

(undocs.org) <https://undocs.org/A/RES/67/19>

Hämtad: 13/5/20

Wallström, Margot 2019. *Erkännandet av Palestina och Sveriges bidrag till fredsprocessen*. Hemsida, Riksdagen (riksdagen.se)

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svar-pa-skriftlig-fraga/erkannandet-av-palestina-och-sveriges-bidrag-till_H612695

Hämtad: 6/4/20

Wallström, Margot 2015. *Frågestund i riksdagen*. Hemsida, Riksdagen (riksdagen.se)

https://www.riksdagen.se/sv/webb-tv/video/fragestund/fragestund_H3C120150917fs

Hämtad: 6/4/20